

Сутність та особливості професійного розвитку молодих викладачів

Н. О. Дяченко

Інститут вищої освіти НАПН України, Київ, Україна

Paper received 04.07.17.; Accepted for publication 15.07.17.

Анотація. У статті представлено огляд літератури з проблеми професійного розвитку молодих викладачів. Розглянуто погляди вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо визначення сутності поняття «професійний розвиток». З'ясовано, що у наукових джерелах застосовується поняття «професійний розвиток» узагальнено до всіх науково-педагогічних та педагогічних працівників. Завдяки цьому, у дослідженні виокремлено та обґрунтовано специфічну категорію «молодий викладач» та визначено сутність поняття «професійний розвиток молодих викладачів».

Ключові слова: молодий викладач, професійний розвиток, професійний розвиток молодих викладачів.

Реформування вищої освіти України у контексті інтеграції у світовий освітній простір мотивує та спрямовує державу, університети то особисто освітян відповідати світовим вимогам, зокрема у нормативно-законодавчій базі, в упорядкуванні переліку спеціальностей, у зміні змісту вищої освіти.

Це підтверджується і тим, що зростає роль глобальних та національних рейтингів університетів, що привертає увагу до їх продуктивності та генерує загострення конкуренції між ними [21]. Для того, щоб домогтися успіху у високо конкурентному середовищі, що знаходиться в постійному русі, університети повинні забезпечити необхідні можливості для розвитку своїх співробітників, щоб дати їм можливість зробити свій внесок у продуктивність інституції [15]. Найбільшим активом університету є індивідуальні та колективні можливості співробітників. Неперервний професійний розвиток персоналу займає центральне значення і вимагає ключових управлінських рішень, що будуть зроблені відповідно стратегії розвитку, структурі та ресурсозабезпеченню [14].

Найбільшим активом університету є його співробітники, і відповідно зростає попит на їхню високопродуктивну працю, тому постає необхідність повернення інвестицій університету у забезпечення професійного розвитку. Заклики до більш ефективної та сучасної практики навчання, більш високих результатів досліджень посилюють проблеми у виконанні професійних обов'язків в університетах. Ці проблеми додають значної складності академічному персоналу, особливо молодим викладачам, які все частіше стикаються зі зростаючими вимогами до їх професійної діяльності. Щоб досягти успіху в умовах високої конкуренції та змін, найпершим завданням університетів має стати забезпечення можливостей професійного розвитку науково-педагогічних працівників.

Для підтвердження вищезазначеного звернемося до Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG), розроблених та прийнятих ще у 2005 році. З 2012 року Стандарти були оновлені та відображені у підсумковій версії ESG [10, С. 4]. Корисним і актуальним в нашому дослідженні є рекомендації, зазначені у пункті 1.5, щодо викладацького персоналу (teaching staff). У документі зазначено, що роль викладача є вирішальною у створенні високоякісного досвіду студентів та уможливленні набуття знань, компетентностей і навичок. Контингент студентів, який стає все різноманітнішим і зорієнтованим на результатах навчання вимагає студентоцентрованого навчання і викладання, а отже, роль викладача також змінюється. Заклади вищої освіти

несуть первинну відповідальність за якість свого персоналу та забезпечення його сприятливим середовищем, що дозволяє ефективно виконувати власну роботу. Таке середовище пропонує та сприяє можливостям для професійного розвитку викладачів та заохочує інновації у методах викладання та використання нових технологій [10].

Короткий огляд публікацій за темою. Аналіз праць вітчизняних та зарубіжних вчених дозволив виокремити наступні питання, що досліджуються з даної проблематики. А саме: загальні питання професійного розвитку вчителів та викладачів розглядають Т. Борова, Н. Гузій, С. Жуковська, І. Зязюн, Н. Ничкало, проблеми формування готовності особистості до професійної діяльності присвячено праці К. Абульханової-Славської, Г. Балла, професійний розвиток тренерів-викладачів (Є. Павлюк), С. Мірошник розглядав питання професіоналізації викладача вищого навчального закладу.

Фундаментальними працями у контексті нашого дослідження є наукові здобутки зарубіжних дослідників К. Broad, М. Evans, які розглядають питання професійного розвитку досвідчених вчителів; у докторському дослідженні J. Murphy порушуються питання управління професійним розвитком академічного персоналу для підвищення продуктивності університету.

Проведений аналіз літературних джерел дозволив констатувати, що тема професійного розвитку науково-педагогічних та педагогічних працівників наразі актуальна, проте питання щодо сутності професійного розвитку молодих викладачів розкрито недостатньо та потребує уваги дослідників.

Метою статті є визначення сутності поняття «професійний розвиток молодих викладачів» та його особливостей.

Матеріали та методи. Для отримання якісних результатів у процесі дослідження використовували метод аналізу наукових джерел та метод синтезу, для обґрунтування поняття «професійний розвиток молодих викладачів».

Результати та їх обговорення. Вимогою часу стає підготовка фахівців нової якості – здатних творчо мислити, швидко орієнтуватися в сучасному насиченому інформаційному просторі, приймати нестандартні рішення, вчитися і розвиватися протягом усього життя [4].

Поряд з поняттям «розвиток» досить часто використовується поняття «становлення», а й інколи вони отождоковуються. Проте це не є вірним, оскільки, згідно з визначеннями, поданими в Академічному тлумачному словнику української мови поняття «становлення»

глумачиться у більш широкому полі на відміну від поняття «розвиток». Наведемо визначення, подані у словнику: «розвиток» – процес, в результаті якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого. «Становлення» – процес діалектичного переходу від одного ступеня розвитку до іншого як момент взаємоперетворення протилежних і разом з тим взаємопов'язаних моментів розвитку – виникнення й зникнення; процес виникнення, утворення чого-небудь у сукупності характерних ознак і форм; формування когось, чогось у процесі розвитку [1]. Отже, процес становлення є результатом декількох етапів розвитку. Тому, в межах цього дослідження розглядаємо поняття «розвиток» молодих викладачів у процесі їх професійної діяльності.

Постає питання: «У чому полягає сутність професійного розвитку молодих викладачів?». Щоб відповісти на це запитання необхідно розглянути існуючі визначення поняття «професійний розвиток» (загальне значення) та виокремити те, що є специфічним для категорії молодих викладачів.

У Законі «Про професійний розвиток працівників» зазначено, що метою державної політики у сфері професійного розвитку працівників є підвищення їх конкурентоспроможності відповідно до суспільних потреб шляхом сприяння роботодавцю в ефективному використанні праці та забезпеченні досягнення належного професійного рівня працівниками [3]. Увага в цьому документі приділяється здебільшого професійному розвитку працівників робітничих професій і наголошується про те, що він здійснюється у формах формального або неформального навчання. У законі зазначено, що формальне професійне навчання працівників робітничим професіям включає первинну професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації робітників і може здійснюватися безпосередньо у роботодавця або організовуватися на договірних умовах у професійно-технічних навчальних закладах, на підприємствах, в установах, організаціях, а працівників, які за класифікацією професій належать до категорій керівників, професіоналів і фахівців, – перепідготовку, стажування, спеціалізацію та підвищення кваліфікації і може організовуватися на договірних умовах у вищих навчальних закладах. Неформальне професійне навчання працівників здійснюється за їх згодою безпосередньо у роботодавця згідно з рішенням роботодавця за рахунок його коштів з урахуванням потреб власної господарської чи іншої діяльності [3, р. 2, ст. 6]. Детальне вивчення вищезазначеного закону дозволило зробити висновок, що у змісті закону відсутня інформація, що стосується категорії науково-педагогічних працівників. А це у свою чергу впливає на те, що, наприклад, заклади вищої освіти не можуть приділяти достатньої уваги проблемі професійного розвитку науково-педагогічних працівників на законодавчому рівні. Є певні невідповідності при визначенні основних термінів, наприклад, у назві закону є вислів «професійний розвиток працівників», а в переліку термінів зазначається наступне визначення: «професійне навчання працівників», хоча зміст закладений у цьому понятті відображено відповідно до поняття «розвиток». Тобто, «професійне навчання працівників» – це процес цілеспрямованого формування у працівників спеціальних знань, розвиток необхідних навичок та вмінь, що дають

зможу підвищувати продуктивність праці, максимально якісно виконувати функціональні обов'язки, освоювати нові види професійної діяльності, що включає первинну професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації працівників відповідно до потреб виробництва» [3, р. 1, ст. 1].

Досліджуючи професійний розвиток педагога С. Мірошник, зазначає, що сутність цього поняття визначено як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями. Поділяємо думку дослідника, що для позначення професійного розвитку не тільки вчителів, а й викладачів у вітчизняних і зарубіжних наукових працях використовуються різні терміни, зокрема, розвиток вчителя (teacher development), розвиток кар'єри (career development), розвиток персоналу (staff development), розвиток людських ресурсів (human resource development), професійний розвиток (professional development), неперервна освіта (continuing education), освіта впродовж життя (lifelong learning), професійне становлення та ін. [6].

Аналізуючи теоретичні та емпіричні дослідження Є. Павлюк виділив дві ідеї, що є основою розробки концепції професійного розвитку. Перша концепція ґрунтується на уявленні про професійний розвиток як процес проходження людиною в одній професії певних етапів, на кожному з яких відбувається формування різних психічних новоутворень, що готують суб'єкта для переходу на більш високий ступінь розвитку. Основою другої концепції є ідея вивчення змін, що відбуваються в психологічній структурі суб'єкта праці в процесі професіоналізації. У своєму дослідженні він розглядав професійний розвиток майбутніх тренерів-викладачів з позиції діяльнісного підходу і дійшов висновку, що професійний розвиток відбувається в процесі успішного оволодіння професійною діяльністю, значущою для особистості [7].

У контексті цього дослідження розглянемо поняття «професійний розвиток» та «професійний розвиток молодих викладачів».

На думку Е. Симанюк, професійний розвиток – це особистісні зміни, що відбуваються в процесі освоєння і виконання професійно-освітньої, трудової та професійної діяльності. Професійний розвиток людини відбувається при її взаємодії зі світом професій [11].

Під професійним розвитком Л. Мітіна розуміє зростання, інтеграцію і реалізацію в педагогічній праці професійнозначущих особистісних якостей і здібностей, професійних знань і умінь, й головним аспектом залишається активне якісне перетворення педагогом свого внутрішнього світу, що призводить до принципово нового його способу життєдіяльності. За такого підходу відбуваються зміни у професійній поведінці педагога [5].

У дисертаційному дослідженні С. Жуковської зазначено, що професійний розвиток – це цілеспрямований, багатфакторний і багатомірний процес, що призводить до стійких та якісних змін [2].

Професійний розвиток педагогів — це цілеспрямований процес сутнісного оновлення професіоналізму як інтегрованого особистісного утворення, що безпосередньо зумовлює виконання професійної педагогічної діяльності на якісно новому рівні [9].

Цікавим є дослідження О. Рубанової, в якому з позиції психологічного підходу зазначено, що професій-

ний розвиток не завжди призводить до позитивних змін. Професійний розвиток – це не завжди шлях вдосконалення і низка позитивних змін особистості. Його траєкторія може бути спрямована у бік розвитку негативних тенденцій, які можуть сприяти появі професійно-небажаних новоутворень. Професійний розвиток уявляється як ланцюг регресивних періодів, що сприяють дезадаптації, настанню криз і утворення деформацій, а в окремих випадках детермінують професійну деградацію людини [8].

Поділяємо думку Т. Федірчик, що професійний розвиток викладача в умовах вітчизняної вищої школи потребує вивчення та врахування зарубіжного досвіду вищих навчальних закладів для розробки власної науково-методичної системи професійно-особистісного зростання різних категорій науково-педагогічних кадрів [12].

Отже, аналіз літератури з проблеми професійного розвитку науково-педагогічних працівників дозволяє зробити висновок, що практично відсутні дослідження, присвячені категорії молодих викладачів та їх професійного розвитку.

Узагальнюючи погляди вітчизняних науковців щодо визначення професійного розвитку науково-педагогічних працівників, зазначимо, що його визначають як процес, що сприяє позитивним або негативним змінам особистості у процесі професійної діяльності.

Звернемося до зарубіжних досліджень, в яких порушено питання професійного розвитку науково-педагогічних працівників.

Дослідниця з Індії Анірама Gupta, зазначає, що професійний розвиток – це розвиток людини в її професійній ролі. Він включає в себе забезпечення постійного навчання та розвиток здатності для розширення сфери професійних здібностей працівників стосовно їхньої ролі та обов'язків. Здібності вона визначає, як поєднання характерних рис, якостей, навичок, знань та розуміння етичних принципів, що ґрунтуються на професійній практиці працівників, які дозволяють особі відповідати високим стандартам в певному контексті та ролі [20].

Згодні з твердженням дослідниці, що викладачі мають перш за все бути учнями протягом усього життя, щоб вони могли відповідати очікуванням студентів. З цією метою реформи в системі освіти час від часу змушують викладачів не відставати від змін, переглядати та оновлювати власні знання, навички та бачення якісного викладання [13].

Професійний розвиток викладачів – це безперервний процес, що починається з початкової підготовки, яку викладач отримує в університеті, та продовжується до виходу на пенсію. Набуття досвіду викладання призводить до професійного розвитку, за умови, якщо викладач систематично аналізує власну викладацьку діяльність [19].

Вчені Cochran-Smith M., Lytle S. професійний розвиток розглядають як довготривалий процес, що включає в себе систематичне надання можливостей та досвіду для зростання та розвитку в професії [16].

S. Day визначив, що професійний розвиток включає весь природний навчальний досвід, а також ті усвідомлені й сплановані дії, які принесуть пряму, або опосередковану користь вчителю, групі вчителів, або школі в цілому, що в результаті позначиться на піднятті якості шкільної освіти. Це – процес, у ході якого викладач самостійно або разом із своїми колегами переглядає, оновлює, розширює свої зобов'язання щодо моральної мети викладання, а також критично розвиває знання, вміння, професійне мислення на кожному етапі свого професійного життя [17].

Аналізуючи у своєму дослідженні погляди різних вчених J. Murphy зазначила, що основною метою професійного розвитку є вдосконалення практики та організаційної діяльності [22].

Термін "професійний розвиток" означає комплексний, стабільний та інтенсивний підхід до підвищення ефективності викладачів у підвищенні успішності студентів. Професійний розвиток сприяє виникненню колективної відповідальності за успішність студентської молоді та складається з професійного навчання, що узгоджується зі стандартами академічних досягнень студентів, а також пов'язаний з місцевими освітніми установами та цілями вдосконалення закладів освіти [18].

Висновки. Отже, аналіз поглядів вітчизняних та зарубіжних вчених дав змогу визначити, що поняття «професійний розвиток» та «професійний розвиток молодих викладачів» не мають чіткого формулювання. Вітчизняні вчені розглядають це поняття з позиції дій, що спричиняють зміни в особистості у процесі професійної діяльності. Зарубіжні вчені, у свою чергу, наголошують на професійному розвитку як процесі, результатом якого є підвищення якості викладання з метою підвищення рівня інституції або досягнень студентів.

З огляду на це, пропонуємо розглядати професійний розвиток молодих викладачів як процес, результатом якого є інтеграція особистісних змін та професійних дій, що впливає на підвищення якості вищої освіти.

Ґрунтуючись на вищезазначених поняттях, можна виділити деякі особливості притаманні явищу «професійний розвиток молодих викладачів», зокрема:

- це цілеспрямований процес, що дозволяє молодим викладачам піднятися до вищого професійного рівня;
- учасниками цього процесу є молоді викладачі університетів;
- дії, спрямовані на оволодіння необхідними компетентностями для забезпечення підтримки навчання й науково-дослідної роботи студентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Академічний тлумачний словник української мови [Е. ресурс]. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://sum.in.ua/s/stanovlennja>.
2. Жуковська С. А. Розвиток педагогічної компетентності викладачів аграрних ВНЗ I–II рівнів акредитації в умовах науково-методичного центру: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти / Жуковська Світлана Анатоліївна; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2016. – 296 с.
3. Закон України «Про професійний розвиток працівників [Е. ресурс]. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/4312-17>
4. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: Монографія / За заг. ред. Ф.Г. Ващука. – Ужгород: ЗақДУ, 2011. – 560 с.
5. Митина Л. М. Учитель как личность и профессионал. – М.: "Дело", 1994. – 216 с.

6. Мірошник С. І. Професійний розвиток педагога: сучасні підходи [Е. ресурс] / С. І. Мірошник. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4133.
7. Павлюк Є. О. Теоретичні і методичні засади професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки: дис. докт. пед. наук: 13.00.04 / Павлюк Євген Олександрович – Хмельницький, 2017. – 629 с.
8. Рубанова О.Ю. Некоторые закономерности профессионального развития личности [Е. ресурс] / О.Ю. Рубанова. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://pnu.edu.ru/media/ejournal/articles-2016/TGU_7_211.pdf
9. Сорочан Т.М. Професійний розвиток керівників і педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів у післядипломній педагогічній освіті регіонального рівня / Т.М. Сорочан, А.О. Данильєв, Б.А. Дьяченко, О.М. Рудіна – Луганськ: СПД Резніков В.С., 2013. – 524 с.
10. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). – К.: ТОВ "ЦС", 2015. – С. 4
11. Сыманюк Э. Э. Психологические барьеры профессионального развития личности: моногр. / под ред. Э. Ф. Зера. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2005. – 252 с.
12. Федірчик Т. Д. Теоретико-методичні засади розвитку педагогічного професіоналізму молодого викладача вищої школи в процесі науково-педагогічної діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Федірчик Тетяна Дмитрівна. – Чернівці, 2016. – 452 с.
13. Beaty L. The professional development of teachers in higher education: structures, methods and responsibilities. – In: Innovations in Education and training. – 1998. – 35 (2). – 99-107
14. Blackmore P., Castley A. Capability development in universities. London: Leadership Foundation for Higher Education, 2006.–59p.
15. Blackmore, P. Conceptions of development in HE institutions. Studies in higher education. – 2009. – 34(6), pp. 663-676
16. Cochran-Smith M., & Lytle S. Beyond certainty: Taking an inquiry stance on practice. Teachers caught in the action: Professional development that matters. – New York: Teachers College Press. – 2001. – pp. 45-58
17. Day S. Developing Teachers: The Challenge of Lifelong Learning / S. Day. – London: Falmer Press, 1999. – 239 p.
18. Definition of Professional Development. - National Staff Development Council. [Е. ресурс]. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: http://www.aypf.org/documents/62609NSDC_DefinitionofProfessionalDevelopment908.pdf
19. Glatthorn A. Teacher development / A. Glatthorn // International encyclopedia of teaching and teacher education ; ed. L. Anderson. – London: Pergamon Press, 1995. – P. 41–45.
20. Gupta A. Professional Development of Teachers in Higher Education. – Journal of Education and Practice. – vol. 4. – № 19. – 2013. – P. 122 – 126
21. Hazelkorn E. Impact of global rankings on higher education research and the production of knowledge. – Paris: UNESCO. – [Е. ресурс]. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001816/181653e.pdf>
22. Murphy J. Managing Professional Development of Academic Staff to Enhance University Performance (A thesis submitted for the degree of Doctor of Business Administration (Higher Education Management). – University of Bath, School of Management, 2014. – 154 p.

REFERENCES

1. Academic Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language [Е. source]. – 2009. – Resource access mode: <http://sum.in.ua/s/stanovlennja>.
2. Zhukovska S. A. Development of pedagogical competence of teachers of agrarian universities of the I-II accreditation levels in the conditions of the scientific-methodical center: diss. cand. ped. Sciences: 13.00.04 - Theory and Methodology of Professional Education / Zhukovskaya Svetlana Anatolievna; National Unities of biological resources and natural resources of Ukraine. - Kyiv, 2016. - 296 pp.
3. Law of Ukraine "On professional development of employees [Е. source]. - 2013. - Mode of access to the resource: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/4312-17>
4. Integration into the European educational space: achievements, problems, perspectives: Monograph / For the general. Ed. FG Vashchuk – Uzhgorod, 2011. - 560 с.
5. Mitina L. M. The teacher as a person and a professional. - М.: "Case", 1994. - 216 p.
6. Miroshnik S.I. Professional development of the teacher: modern approaches [Е. source] / S. I. Miroshnik. - 2016. - Access to the resource: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4133.
7. Pavlyuk E.O. Theoretical and methodical principles of professional formation of future trainers-teachers in the process of professional training: Diss. Doc. Ped. Sciences: 13.00.04 / Pavlyuk Yevgeny Aleksandrovich - Khmelnytsky, 2017. - 629 p.
8. Rubanova O.Yu. Some patterns of professional development of the person [Е. source]/O.Yu.Rubanova-2016. - Resource access mode: http://pnu.edu.ru/media/ejournal/articles-2016/TGU_7_211.pdf
9. Sorochan T.M. Professional development of managers and pedagogical staff of general educational institutions in postgraduate pedagogical education of regional level / T.M. Sorochan, A.O. Danilev, B.A. Dyachenko, O.M. Rudin - Lugansk: SPD Reznikov VS, 2013. - 524 p.
10. Standards and Recommendations on Quality Assurance in the European Higher Education Area(ESG).-К.: LLC"TsS", 2015.-p. 4
11. Symaniuk E. E. Psychological barriers to professional development of a personality: monogr. / Ed. E. F. Zera - Moscow: Moscow Psychological and Social Institute, 2005. - 252 p.
12. Fedirchik T. D. Theoretical and methodical principles of pedagogical professionalism development of the young teacher of higher education in the process of scientific and pedagogical activity: diss. ... Candidate Ped Sciences: 13.00.04 / Fedirchik Tetyana Dmitrievna. - Chernivtsi, 2016. - 452 pp.

The essence and features of the professional development of young teachers

N. A. Diachenko

Abstract. The article presents a review of literature on the problem of professional development of young teachers. The views of domestic and foreign researchers regarding the definition of the concept of "professional development" are considered. It was found out that in the scientific sources the term "professional development" is used in general for all scientific and pedagogical and pedagogical workers. Due to this, the research distinguishes and justifies the specific category "young teacher" and defines the essence of the concept "professional development of young teachers".

Keywords: young teacher, professional development, professional development of young teachers.

Сущность и особенности профессионального развития молодых преподавателей

Н. А. Дяченко

Аннотация. В статье представлен обзор литературы с проблемы профессионального развития молодых преподавателей. Рассмотрены взгляды отечественных и зарубежных исследователей к определению сущности понятия «профессиональное развитие». Установлено, что в научных источниках применяется понятие «профессиональное развитие» обобщенно ко всем научно-педагогическим и педагогическим работникам. Благодаря этому, в исследовании выделены и обоснованно специфическую категорию «молодой преподаватель» и определена сущность понятия «профессиональное развитие молодых преподавателей».

Ключевые слова: молодой преподаватель, профессиональное развитие, профессиональное развитие молодых преподавателей.